

# Å, du gode sparegrisen min

På det meste fanst det 638 sparebankar i Noreg. Ikke alle hadde reint mjøl i posen.

## HISTORIE

LARS THUE:  
**Forandring og forankring: Sparekene i Norge 1822–2014**

UNIVERSITETSFORLAGET 2014

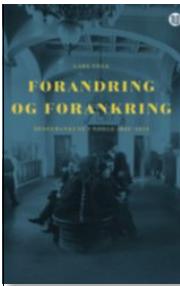
*Forandring og forankring* har Lars Thue kalla praktriket som sjølv sagt handlar om nasjonsbygging, filantropi og motstands Kamp, men også om underslag, fallitt og svindel.

Det var laurdag ettermiddag 29. juni 1822 at kaptein Georg Michael Doderlein kunne ynskja dei første kundane velkommen til Christiania. Sparekasse i lante lokale i Christiania rådhus, på hjørnet av Rådhusgata og Dronningens gate, der bygningen framleis står. Kassaboka syner at han sjølv var fyrste innskytar i ein norsk sparebank. Motsett Noregs Bank, den einaste som til da fanst og som kravde pengar for å ta var på pengane til folk, var Doderlein og alle andre innskytarar lova 4 prosents rente på kvar innskutten spesidalar som stod inne i ein månad.

Dei som tok mot pengane, var to ulente medlemmar av direksjonen. Denne var samansett av ni menn fra embetsstand og næringsborgarskap. Kassarommet gjekk på omgang. Fyrst noko seinare fekk banken ein lønt medarbeidar. I 1827 vart det oppdagat at denne var lønt, berre kjend som Inger, hadde underslegt over 10 000 spesidalar. Det vart ikkje det einaste underslaget i norsk banksgote.

## HELPTIL SJØLVHJELP

Utgangspunktet var spareban-



banketablering, vart gjeven av velståande borgarar, og dei same drev i byrjinga mykje av arbeidet med banken utan betaling.

Ideen fungde, alt i 1823 kom det til fleire nyetableringer. På det meste, i 1929, var det her i landet 638 sparebankar. I åra frå 1965 til midten av 1980-åra gát talet dramatisk ned på grunn av samanslengingar. I 2014 er talet 107.

I utgangspunktet skulle utlån berre vera eit sideprodukt av sparing og innskot. Men med utviklinga av marknadskonometri og gjennombrotet for pengehushaldninga, fekk utlåns- og kreditverksmeda ein sjølvstendig plass i drifta til sparebankane.

Et stort gode var at dette i stor grad øydela marknaden for dei såkalla ágerkarane. Det var pengeutlånarar som tok urimleg høge renter på lån til folk som var hamna i økonomisk utføre.

Dese kunne krevja ei årlig rente på 30 prosent og meir for å låna ut pengar til dei som var desperat naud for å berga gard og heim.

### BYGDENES «BESTE MENN»

Det heitte seg tidt at det var dei «beste menn» rundt om i bygdene som sat som forstandarar og i leininga av sparebankane. Dei beste var gjerne dei rikaste. Det var dem som mest trong kapital til investeringar i gardsdrift, skogsdrift og anna forretningsverksamhet. Dese bankstillsmennene var i ein krins som støtta kvarandre når dei skulle låna pengar. Slike kamaderar kunne koma i vegn av det galldt lik handesaming i hove til andre som sokte lån. Slik «venetenester» kunne også legga lok på ueheldige tilhove.

Byrasjef Simen Skappel i Stas-



Den gamle sparebankbussen til Sunnfjord Sparebank.

tisk sentralbyrå har omtala dette i historieboka til Ringsaker Sparebank i 1928. Han hoyrde til ei slekt av storbonder. Både han sjølv og familien hadde vore engasjert i drifta av den lokale banken. Han skriv: «Det er nu engang slik at almenun driver etter herosdyrkene med menn som har oppnådd en viss posisjon innen bygden, og at denne forherligelse dulmer all kritikk og gjer folk blinde for de mindre heldige egenskaper som objektet kan vere i besiddelse av ...». En sparebankkasserer med anseelse og gode forbindelser kan i årevis få kassen ... uten at nogen fatter mistanke. Dette bekrefret sig slåigg.

Lars Thue skriv i boka at dei opplevde nettopp dette i Ringsaker Sparebank. Og likeins i Elverum Sparebank. Der oppdagde hovudrevisor i 1921 at kassa hadde eit underskot på 5000 kroner. Han gjekk ikkje med dette til bankleiringa, men hjelpte kassera-

en kane et filantropisk prosjekt for borgarskapet. Bankane skulle hjelpe og oppdra almenva for å leggja tilhova til rettes for sparing. Kapitalen som måtte til for oppleve nettopp dette i Ringsaker Sparebank. Og likeins i Elverum Sparebank. Der oppdagde hovudrevisor i 1921 at kassa hadde eit underskot på 5000 kroner. Han gjekk ikkje med dette til bankleiringa, men hjelpte kassera-



Ei still stund i Nes Sparebank i Hedmark i 1943. Innskota i sparebankane auka under krigen, og folk fekk mindre gield. Det var ikkje så mykje å bruka pengar på.

ARVID BRYNE  
Arvid Bryne er journalist og forfattar og fast skribent i Dag og Tid.

# Stykkevis og delt

Jørgen Haugan lovær «fullt og helt», men boka vert heller ei oppgjer med ein for enkelt framstilt tradisjon.

## LITTERÆR BIOGRAFI

JØRGEN HAUGAN:

**Dommédag og djevelpakt. Henrik Ibsens forfatterskap – fullt og helt**

GYLDENDAL 2014

Med *Dommédag og djevelpakt*. Henrik Ibsens forfatterskap – fullt og helt avsluttar den dansk-baserte litteraturvitaren Jørgen Haugan livsverket sitt om Ibsen, som han starta med avhandlingen *Henrik Ibsens metode* (1977) og held fram med i *Diktarsfinjen. En studie i Ibsen og Ibsen-forskingen* (1982). Ved å ta utgangspunkt i Ibsens appell om å lesa hans rom som ein heilskap, i kronologisk rekkefølge, deler Haugan forfatterskapen i ein kristen-idealistisk fase (innlei *Kjær og galileier*), ein kort realistisk fase (innlei *Et dukkehjem*) og til sist ei fullstendig oppgjer med



Det syner seg at Haugans analyse fungerer best når han ikkje vert nytta systematisk.

det moderne gjennombrotet, som byjar med *Gengangere* (eit epokeskift som før mykje plass i Haugans analyse) og held fram til slutten av forfatterskapen.

Opp at det er ikkje smáttari Haugan legg på bordet. Hovudpoenga hans er, noko forenkla, følgjande: Ibsen har aldri vore kulturradikal, slik som Georg Brandes og etterfolgjearane hans har hevda, verka hans er tufta på eit kristen-evangelisk livssyn, og alt han skrev, er «gennemlevet», det vil seie at Ibsens drama er ein livslang sjølvrefleksjon.

## LITT AVGRENSEN

Haugan gjer arbeidet skikkeleg: Boka er ein 600-siders lang *de force* gjennom Ibsens dramatiske korpus, og Haugan forjupar seg i kvar einaste stykke om han hevda verka han tufta på er i sitt heile Ibsens forfatterskap i ein samanheng og klarleire alle stykka innanfor eit konsekvent paradigme. Spørsmålet er om kor brukande dette systemet er, og kor godt det hjelper oss med å forstå Ibsen.

Haugans analyse er nemleg for avgrensa og eingtidig til å fungere som ei «full og heilforskning» av Ibsens forfatterskap. Dessutan er det ikkje slik som Haugan hevda gjennom heile boka, at Ibsen-forskinga fram til i dag passivt har akseptert Georg Brandes' lesing av Ibsen som kulturradikal. Dette synet på Ibsen hadde religiøs interesser – jeg læser ikke andet enn Bibelen, – den er kraftig og sterkt! skreiv han til Bjørnson i 1865 – og systemet fungerer svært godt for den fyrste delen av forfatterskapen. Haugans imponerande analyse av *Kjær* og *galileier* stikk seg ut her, der forfatterskapet omstår den tekniske og komplekse gnostiske og platoniske referansane.

Men eng vart skeptisk når *Et dukkehjem* vart tolka idealistisk og Nora står som representant for heilagonden, eller når fru Alvings i *Gengangere* får ansvaret for samanbrotet i familien og «sykket tegner et bild av fru Alvings som hjemmets onde». Analysen tek seg opp at med

Det syner seg at Haugans analyse fungerer best når han ikkje

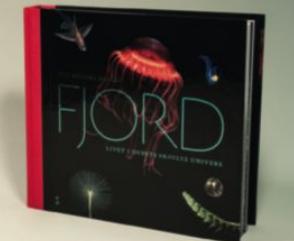
vert nytta systematisk.

Det er ikkje eit svartkvitt biletet der lesinga hans står imot den dominerende idealistiske tradisjonen i Ibsen-forskinga. Men Ibsens forfatterskap, som Ibsens forfatterskap, er eit mykje mer dynamisk, internasjonalt og nysaert miljø enn det Haugan vil ha oss til å tru. Slik sett er *Dommédag og djevelpakt* ei interessant bok som byd på brukande lesingar av nokre Ibsen-stykke, men som i sitt oppgjev med ein sjølvkonstruert autoritet sviktar som den «fullle og heile» tolkinga av Ibsen ho vert presentert.

Ein kan også spørje om me får meir av Ibsen ved å lesa han ut frå premisse han sjølv set. Ibsens forfatterskap er ikkje eit gjeve og lukka skrin som ventar å bli opna opp med den rette nøkkelen, men eit dynamisk korpus som vert aktivert i møtet med mottakaren og tek inot nye tolkingar i ulike epoar og kontekstar. Dette er Haman fullstendig uinteressert i. Han konstruerer et svartkvitt biletet der lesinga hans står imot den dominerende idealistiske tradisjonen i Ibsen-forskinga. Men Ibsens forfatterskap, som Ibsens forfatterskap, er eit mykje mer dynamisk, internasjonalt og nysaert miljø enn det Haugan vil ha oss til å tru. Slik sett er *Dommédag og djevelpakt* ei interessant bok som byd på brukande lesingar av nokre Ibsen-stykke, men som i sitt oppgjev med ein sjølvkonstruert autoritet sviktar som den «fullle og heile» tolkinga av Ibsen ho vert presentert.

GUILIANO D'AMICO

Giuliano D'Amico er fyresteanmanen-sis i nordisk litteraturvitenskap ved Høgskulen i Volda.



PER ROBERT FLOOD

## FJORD

LIVET I DYPETS SKJULTE UNIVERS

OVER  
500 FOTO  
NY BOK

Under overflaten i fjordens mørke skjuler det seg ein fascinerende og til dels ukjent verden av enestående naturfremnader og livsformar – et univers av vakre farger og former. Det er ned i dette ukjente mørket forfatter og fotograf Per F. Flood tar oss med, der over 3000 planete- og

drearter lever, fra de minste planktonorganismar til store sjøpatedyr.

I snart 50 år har han forsøkt på marine dyr og plankton og fotografert livet i vestlandsfjordene.

Aldri før har disse praktfulle og enestående fotografiene blitt samlet i ein bok.

BESTILL PÅ SKALD.NO — VI BETALER FRAKTA